

Philology

Georgian Novel of the Early Middle Ages *The Wisdom of Balahvar* and its Significance for Eastern Philology

Elguja Khintibidze

Academy Member, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Balavariani is a Georgian redaction of the work created during the Middle Ages based on the life of the Buddha. Euthymius the Athonite translated and reworked this Georgian redaction resulting in a Greek work that gained significant popularity among the languages of the European peoples in the era immediately preceding the Renaissance. This work is known as *The Edifying Story of Barlaam and Ioasaph*. In Georgian manuscripts, two versions of *Balavariani* are preserved: a shorter one known as *The Wisdom of Balahvar* and an extensive one called *The Life of the Blessed Iodasaph*. Regarding the relationship between these two versions, there is a shared point of view that the short one is an abbreviated version of the long one. The Georgian editions of *Balavariani* are considered a reworking of the Arabic-Ismaili edition (*The Book of Balavhar and Budasf*). The search for the initial form of the Arabic edition encounters numerous challenges in Eastern philology. It is mentioned by Eastern studies scholars that if the short Georgian version precedes the long one (as some researchers suggest), then it is possible that it faithfully preserved the data of the prototype of Arabic redactions. This work presents the research results, leading the author to believe that the Georgian short version of *Balavariani* may be older than the longer one. The extended version enhances it by reinforcing and expanding the predominantly Christian element. The moderate Christological reasoning of *The Wisdom of Balahvar* indicates the initial stage of this process. In the author's opinion, *The Wisdom of Balahvar's* Georgian work preserves the earlier Christian reinterpretation of this Eastern plot. This makes it very interesting and significant from the point of view of studying the redactions of the Arabic *Book of Balavhar and Budasf*, which, in itself, is one of the cardinal problems of Oriental philology. © 2024 Bull. Georg. Natl. Acad. Sci.

Balavariani, The Wisdom of Balahvar, The Life of the Blessed Iodasaph, The Edifying Story of Barlaam and Ioasaph, The Book of Balavhar and Budasf

The Georgian novel of the early Middle Ages, *The Wisdom of Balahvar*, holds significance for Eastern philology. It is well-known that the history of Balahvar and Iodasaf, which evolved from the story of Buddha's life, is a crucial topic for comparative literary studies. Editions of these Indian origins are widely recognized in many languages across the Middle East and Europe. Particularly, *The Edifying*

Story of Barlaam and Ioasaph, a Greek work dating back to the eleventh century, was considered one of the most popular works among European peoples just before the Renaissance. Translated or revised versions of this work exist in various European languages.

In Byzantine studies, the viewpoints developed in scholarly research in the 20th century are

gradually confirming that the search for the sources, authorship, and time of writing of this work closely relies on the Georgian historical foundations of the Middle Ages [1-4]. In this context, the two-volume *Historia animae utilis de Barlaam et Ioasaph*, published by the Byzantine Institute of the Abbey of Scheyern, in the first decade of the 21st century, is particularly important [5, 6].

Currently, it is believed that the Greek *History of Barlaam and Joasaph* was based on the Georgian redaction of *Balavariani* and was authored by Euthymius the Athonite, the author of the 10th-11th centuries. In Georgian manuscripts, two versions of *Balahvariani* are preserved: a shorter one known as *The Wisdom of Balahvar* and an extensive one called *The Life of the Blessed Iodasaph*. The Georgian editions are considered a reworking of the Arabic-Ismaili edition (*The Book of Balahvar and Budasf*). This perspective was established after the Russian translation of the Arabic redaction by V. Rosen and its publication [7]. The relationship between the order of the content of the episodes of the extensive Georgian version of *Balavariani* and the Arabic-Ismaili edition was revealed in the book by D. Gimaret [2].

At the present stage of humanitarian research, the study of the problems of *Balavariani* is relevant in various fields of the Middle Ages: Oriental studies, European studies, Byzantine studies, and Kartvelian/Georgian studies. Centuries-old scientific studies have determined a number of problems with more or less accuracy, such as issues of the creation and distribution of the Greek work – *Barlaam-Roman*, the Georgian cultural environment of the Middle Ages as an appropriator and processor of a non-Christian Story and its spread in the Greek and European cultural space, etc. Another series of research problems is still shrouded in mist: the creation of the primary version of *the Story of Balahvar and Budasf*; its path in the linguistic and religious spaces of the East; Georgian *Balavariani's* relationship with

Arabic editions and the original form of the Arabic redaction, and some more.

In addition to the Arabic-Ismaili redaction (*Kitâb Bilawhar wa Bûdâsf* – published in Bombay in 1888-89), other editions are known in the scientific literature (in the form of fragments or versions translated into other languages). Some of them are considered more important for revealing the original form of the Arabic redaction [2: 25-55]: the abbreviated version of Halle-Taymûriyya; Ibn Bâbüya's version, included in the book of the Shiite imam Ibn Bâbüya (10th century). The Persian translation of this version made in 1699 is also known; Manichean texts of Turpan (among the Manichaean texts found in the Chinese city of Turpan, there is a poetic version based on the book of Arabic *Bilawhar and Buddhasaf*, which dates back to the second half of the 10th century); Persian retelling by Nizâm ad-din Šâmî, created in the 14th century; Ibn Hasdây's Hebrew edition, (a free translation from Arabic into Hebrew, it dates back to the 13th century). Among these editions the versions of Georgian *Balavariani* are indicated.

Two editions of *Balavariani* are found in Georgian manuscripts. The short version (A) – *The Wisdom of Balahvar* was popular in Georgia. It has been preserved in many manuscripts, the oldest of which probably dates back to the 12th-13th centuries [8: 017]. *The Wisdom of Balahvar* has been involved in the research of the origin and authorship of the Greek *Barlaam* since the end of the 19th century (Rosen, Marr, Peeters). An extensive version of *Balavariani* (B) – *The Life of the Blessed Iodasaph* (J-140) was discovered in Georgian manuscripts of Jerusalem in the second half of the 20th century. A hitherto unexplored manuscript of *Balavariani's* extensive version has been found today in Georgian Palimpsests – Q-829-1 [9: 219, 662].

Regarding the relationship between these two versions, *Barlaam-Roman* scholars share the point of view that the short (A) is an abbreviated version of the long one (B). The famous researcher of *Balavarian's* Arabic editions D. Gimaret charac-

terises the relationship of Georgian editorials in this way: the short version is a simple summary of the long one (“... la version courte n’étant, d’une façon générale, qu’un simple résumé de la précédente”) [2: 53]. This point of view was highlighted from the beginning of the discovery and study of the Jerusalem edition of *Balavariani* (B). It was substantiated by a major researcher of Georgian religious writings Korneli Kekelidze [10] and the publisher and first researcher of this edition Ilia Abuladze [8]. D. Lang’s English-language articles [11] especially contributed to the establishment of this opinion in the European scientific space. Georgian scholars also had an opposite opinion on this issue. Sh. Nutsubidze considered the famous 6th-7th-century novelist John Moschus as the author of *The Wisdom of Balahvar* [12], towards which a sceptical attitude among *Balavariani* researchers was evident from the beginning. S. Kaukhchishvili assumed that among the Georgian editions of the works, the short version was older [13: 232-37]. According to M. Tarkhnishvili, the Georgian versions (A and B) are independent of each other and both derive from the same Arabic source, and the short one is older than the extensive Jerusalem version [14: 65-86]. For the Persian redactions, see *Persian versions of “Balavariani”* by A. Gvakharia [15: 69-136]. According to R. Tvaradze, Georgian versions do not depend on each other; however, according to his assumption, they derive from a common, now-lost Georgian original [16: 106-120].

As I have already mentioned, generally accepted point of view suggests that the Georgian *Balavariani* was translated or adapted from the Arabic edition and holds special significance as a link between the Arabic and Greco-Latin works. Euthymius the Athonite created *The Edifying Story of Barlaam and Joasaph* through the translation and processing of the extensive Georgian version. Contrary to the idea based on the lemma (extensive title) of the Greek *Barlaam*, that *The Edifying Story of Barlaam and Joasaph* is based on the book (or story) brought to Jerusalem from the Laura of

Blessed Sabba the Sanctified (*Mar Saba*), it turned out that the book of *Balahvar* was brought to Athos for translation into Greek from the Georgian monastery of Oshki [17].

Assumptions about the relationship of the Georgian *Balavariani* to the Arabic edition are ambiguous. According to Kekelidze, it should come from the Arabic-Christian redaction [10]. Lang does not believe in the existence of that Arabic-Christian redaction, which could be considered the mother of the Georgian *Balavariani*. In his opinion, the first Christian adaptation of this story should have occurred in the Georgian language [11]. More modern research also confirms that none of the Christian Arabic editions discovered to date are earlier than the 11th century, and all are derived from the Greek *Barlaam-Roman* [18].

The significance of *Balavariani*’s Georgian versions for Medieval studies does not end there either. It seems that it is important for Oriental studies as well. It is noted that the extensive Georgian edition is the most interesting for studying the Arabic text (“La version géorgienne longue est de loin plus intéressante pour l’étude du texte arabe...”). And, on the other hand, it is also mentioned that if the short Georgian version precedes the long one (as some researchers suggest), then it is possible that it faithfully preserved the data of the prototype Arabic edition. (“Dans ce cas, faudrait-il ajouter, cette version géorgienne courte deviendrait, sur ce point là du moins, le prototype de toutes les autres”) [2: 53-54]. Thus, I consider it is necessary to once again study the interrelationships between *Balavariani*’s Georgian versions. Moreover, the prevailing point of view on this issue in scientific circles is based on an earlier stage of Balavariani’s research on the relations between the Georgian and Greek editions.

The point of view that version B (long) is the mother of version A (short) was formed and gradually established during the period when Kartvelologists argued with F. Dölger’s point of view regarding the rejection of *Balavariani*’s translation

from Georgian to Greek [19]. During this period, a previously unknown extensive Georgian edition of the *Balavariani* was discovered, a Jerusalem manuscript that turned out to be very important in proving the origin of the much more extensive Greek *Barlaam* from the Georgian. In a sense, this also influenced the researchers' belief that the extensive version is the original form of the Georgian *Balavariani*. Arguments supporting the derivation of the short version of *Balavariani* from the extensive one were put forth by the renowned scholar of old Georgian manuscripts, and the discoverer, publisher, and researcher of the Jerusalem manuscript, Professor Ilia Abuladze [8: 020-029]. Naturally, the authority of a prominent expert on Georgian manuscripts contributed to establishing this point of view in scientific circles. It was also important that the extensive version was considered earlier from the point of view of Korneli Kekelidze [10]. Researchers' confidence in the originality of the extensive version was further bolstered by the fact that the opposing hypothesis, as articulated in the opinion that the short version (*The Wisdom of Balahvar*), was created by the renowned John Moschus [12], did not garner a favourable reception within the scientific community.

The argumentation claiming that the dependence of the short redaction on the extensive one, and considering it as an abridgement, lacks credibility and methodological rigour. In particular: in the above reasoning, it is assumed as an *apriori* assumption that the two versions are closely related (based on each other), and the study is aimed at determining whether the short version is an abbreviated form of the long one. It is not suggested to discuss the independent shortening or expansion of another Arabic or Georgian edition, whether through translation or the adaptation of two distinct editions. Some arguments are based on the principle of comparing two apparently related manuscripts and determining which one corrected the errors in the first manuscript.

It is noted that the difference between these versions is visible mainly in those places that are an apology for Christianity and which are not read in the short edition. Moreover, some short sentences of *The Wisdom of Balahvar* in *The Life of Yodasaph* are often interpreted and expanded upon, predominantly in a Christological direction. The conclusion from the discussion of these relationships is as follows: the editor of version A shortens the long (B) version [8: 029]. It is more reliable to suggest that a Georgian writer or editor of the early Middle Ages would not remove the theological-Christian passages when shortening a long text. All the more so that the work created by him is also about the Christianization of a pagan country and is an apology for Christianity [14: 78]. The reverse is likely: the theological text of the short version is expanded Christologically in the extensive one (See examples in the appendix).

The researcher concludes that obfuscation occurred when the lengthy version was shortened, leading to some unclear sentences in the short version. When two texts are dependent on each other, the relatively obscure one is corrected for clarity in the second edition. This circumstance also indicates that the short version should be the first one. The researcher has also wrongly assessed the cases where some words are read correctly in the short version and incorrectly in the long one [8: 014]. It is not mentioned that the editor of the long version made a mistake by misreading some graphemes from the short version.

In my opinion, among the Georgian versions of *Balavariani*, the shorter one should be considered older. Some other researchers also support this suggestion [12, 14: 82; 13, 16]. Moreover, it is noted that the norms of the old Georgian language are more accurately preserved in the short version in some cases [8: 015-016]. It is noted that when comparing the editions, there are differences such as omissions, additions, rearrangements of episodes, and various details. There is an assumption of a shared Arab or Georgian archetype [14: 76; 16].

Based on my observation, Balavariani's Georgian versions consist of two independent redactions based on a single narrative. Neither of them is an abridgement of the other, nor can either be considered a "summary", as described in international studies [2: 53]. If we are strict and precise, these are not merely two redactions but two distinct works. They are crafted around the same story or narrative, drawing from different sources or the same source but utilizing another edition simultaneously. Additionally, they maintain a close connection with each other. Both of them fall within the category of hagiographic works in old Georgian religious writing. However, their titles themselves suggest a distinct hagiographical style, specifically a Christological genre. Short one: "This story was told to us by father Isaac, son of Sophronius of Palestine. It is the book which is called *The Wisdom of Balahvar*, the man who dwelt in the wilderness among the hermits" (*the nomads* – „მძოვართა თანა” – *E.Kh.*) [20: 69]. Extensive one: "The Life of the Blessed Iodasaph, son of Abenes, King of India, whom the Blessed father and teacher Balahvar converted" [21: 53].

The last title is typical of works in the hagiographic genre, while the title of the short redaction indicates the work in the so-called 'paterical genre.' This point is further reinforced by the beginning of this redaction: "Once I travelled to Joppa and found this book there in the library of the Indians. In it are recorded such deeds of this world as serve to edify the soul exceedingly". "Among the nomads" („მძოვართა თანა") in the short redaction is not just a neutral word referring to asceticism. It is a detail specifically referring to hermits in the desert. Indeed, the asceticism of *The Wisdom of Balahvar* specifically involves dwelling in the desert. Extensive redaction prefers to speak of 'monasticism,' closer to Christianity, and sometimes replaces 'dwelling in the desert' with the term 'monasticism.' It mentions 'monasticism' 21 times. In short, it appears only 2 times. These titles not only indicate the distinct genre specifics of

these two redactions but also highlight the difference in the primary meaning of the works: the purpose of the extensive one is to narrate the story of Iodasaph's life, while the concise redaction focuses on retelling Balahvar's wisdom. Balahvar, his words and deeds are emphasised in the short one. The author of the extensive redaction tries to put Balahvar, the central character along with Iodasaph, in the background. He does not mention his name and attributes Balahvar's adventure at the door of the palace to some accomplice of the king (chapter 5). He is brought into action only in the second stage to teach Iodasaph.

The appearance of another main character, the King of Abenes, also varies in the different versions. According to the short version, "He was a pagan, an idolater, but a man of peace-loving and humble character and extremely charitable to poor" [20: 69]. According to the extensive edition, this king who hated Christ's servants "was utterly immersed in the pursuit of the pleasures and delights of this world and enslaved by his own passions, and quite unable to exercise any restraint in respect of indulgences which are so pernicious to the soul" [21: 53].

This significant difference is revealed in the course of the story. Once the King Abenes, after ordering the expulsion of the Christians from his kingdom, went to the outskirts of the city. There, he found two Christians who were belatedly trying to leave the country. The King was enraged. According to the extensive redaction, "the King was filled with great wrath and ordered them to be burnt with fire. Thus was their martyrdom accomplished for the sake of Christ, the true God" [21: 64]. And according to the short edition, the King let them go. In these two redactions, the relationship between the father, King Abenes, and his son, Iodasaph, appears to be different. In the short version, this relationship is more father-son, while in the extensive one, it takes on a more official tone. The reluctance of this redaction to present positive qualities in the character of King Abenes can be

observed even after he accepts Christianity. Even in the scene depicting the death of Abenes and in the narration of the journey to Heaven, the long version remains restrained. The short version: “When he pronounced these words, he saw angels clad in light, and he made the sign of the Cross over himself and delivered up his spirit” [20: 118]. Extended edition: “And when King Abenes had pronounced these words, he cried out with a loud voice and delivered up his spirit” [21: 170].

The text of the short redaction presents details that indicate a parentage (original) distinct from that of the long redaction. From this perspective, I find one admonition from the parable of the nightingale to be particularly important. The songbird offered three pieces of advice to the man who freed him. The third of them is different in Georgian versions. Long version: “Never believe what passes belief.” [21: 96]. Short version: “Whatever thing you would not like, do not do to anyone else.” [20: 89]. The guidance from the extensive version embodies valuable Eastern wisdom. The biblical counsel from the shorter version, with its overarching religious nature, is also compatible with Buddhist philosophy. The essence of this guidance resonates throughout the entire text of *Balavariani* and is evidently present not only in the short version but also in the extensive one.

In my opinion, despite the fundamental differences between these redactions, they do not constitute entirely independent texts; they are directly related to each other. The researchers' viewpoint on these redactions is partially accurate: one shortens the other, or vice versa, extending the first (Kekelidze, Nutsubidze, Kaukhchishvili, Abuladze). The reality is that more than half of the long redaction exhibits an evident textual relationship with the short redaction. The sentences either precisely align with each other (occasionally with the addition or alteration of a word or two, but maintaining an exact match of phrases and words), or they reiterate each other with slight expansion,

either lexically or through Christian elaboration. (For illustrations, refer to some examples in the appendix).

Numerous passages in the extensive redaction are absent in the shorter one. Most of these passages introduce Christologically processed information into the narrative. These passages primarily serve as an apology for Christianity, with a focus on hermitage. In these passages, plot episodes are present, and their non-Christian content finds parallels in the Arabic-Isma'ili redaction.

The examination of the relationship between *Balavariani's* Georgian redactions yields several conclusions.

These two redactions are closely and organically dependent on each other. It is illogical to assume that these two redactions are independent translations or reworking of the same source (original) and yet are precisely aligned with each other in sentences – often with several sentences connected – or even in separate parallel phrases, interjections, and terms. They cannot be two independent translations or adaptations of the same source (original).

The review presented above also proves that redaction B (long one) extends the second redaction A (short one). Both Georgian redactions of *Balavariani* are products of the early Middle Ages, with their creation dating no later than the 10th century. Regarding the suggestion that the short redaction should be considered a monument of the so-called “svinaxar” hagiography type (as proposed in some instances), this seems less plausible [14, 16]. In my opinion, the creation of two redactions of this particular work exhibits similarity to the earlier stage of the hagiographic genre when short editions of hagiographic readings were spread. This later evolved into the widespread practice of disseminating and adapting old texts, i.e., generating metaphrastic redactions from the so-called “kimeni.”

The formation of this Eastern narrative into works of Christian hagiography also supports such

a process: the Arabic *Book of Balavhar and Budasf* → the moderately Christian version of *The Wisdom of Balahvar* → the work of Christian hagiography: *The Life of the Blessed Iodasaph* → the masterpiece of Byzantine hagiography: *The Edifying Story of Barlaam and Joasaph*.

The lexical and stylistic variances among the Georgian editions of *Balavariani* should be regarded in many instances as either unintentional or deliberate actions by the copyists. Nevertheless, the distinctiveness of the short version is still evident, and the long version can be observed to be reliant on it. Obscure sentences were corrected in the length version (the correction of the ambiguity is mainly done in the second edition, and not vice versa). In certain instances, the short edition consistently preserves the norms of the old Georgian language, unlike the long version (use of *Á* and *À*). From this point of view, along with other cases, the fundamentally different versions of one admonition in the nightingale's parable are particularly noteworthy. In *Balavariani's* redactions, the episodes depicting the conversion to Christianity by Rakhis and Thedma exhibit notable differences. According to the short version, Rakhis confesses his belief in the true God during his debate with Yodasaph in the presence of the King [20: 105]. This passage has no parallel in the extensive version. In the same extensive version, Thedma confesses Christianity in a similar situation (in the presence of the King) [21: 168], which is not paralleled in the short one.

This fundamental difference indicates that *The Life of the Blessed Iodasaph* is not only an independent extension of *The Wisdom of Balahvar* but also draws from Arabic originals as a source. To put it more clearly, the author of this version translates the Arabic original, and the passages from this redaction – those that are read in Georgian *The Wisdom of Balahvar* (comprising almost the entire narrative part of the work) – are taken from this Georgian short version and disseminated. The extensive version diverges in certain details from the short one, following a distinct source. This is

evidenced by the support of the Arabic-Ismaili redaction for the extensive version in the variations between these two versions. It is also noteworthy that parallels can be observed between the extensive Georgian version and the Arabic redaction of Ibn Babuya [2: 53]. Consequently, these Georgian versions exhibit fundamental differences in the same episodes and occasionally present a distinct sequence in the narrative, including a distinct arrangement of episodes at the beginning of the short version, the same adventure involving the King's accomplice in the long version and Balahvar in the short one, and variations in the depictions of King Abenes and so on. We should pay special attention to a circumstance that indicates the author of the extensive version reworked the Arabic source and incorporated elements from the text of the short Georgian version as well. The King's name is not consistently uniform throughout the extended version. In the short version, only *Abenes* is mentioned as the King's name. However, in all the passages of the extended version that closely follow the short one, the name of the King is consistently mentioned as *Abenes*. There is one exception: *Abenese* [8: 156]. In the remaining instances of this version, different variants of the name appear, including *Hebanes*, *Hebenas*, *Hebenes*, and *Abenese*.

The author of the extensive Georgian version either reproduces the text of the short one verbatim or adds a few explanations and expansions. These additions serve to clarify the predominantly moderate religious passages with Christological specificity. In both the direct reproductions and the extensive elaborations that are not present in the short version, the author's profound knowledge of Christology and high literary skill are evident. The fact that the author of the extensive version elaborates on passages taken from the Georgian short one from a Christological perspective is clear evidence that, in these instances, the Georgian author himself undertakes religious expansions. This also leads us to consider that the inserted

Christological passages, not present in the short version, were authored by the Georgian writer. Attention should also be given to the fact that these passages are predominantly of a plot type and likely of Arabic origin. All known Arabic Christian redactions today exhibit a connection with the Greek *Story of Varlaam and Ioasaph*, and none of them predates the 11th century. So, the widely held belief that the initial Christian reworking of these works occurred in the Georgian language should be regarded as a scientific truth, representing a logical conclusion based on existing data.

The short redaction represents an early Christian adaptation of these Eastern writings. Its moderate Christological reasoning likely signifies the initial stage of this transformative process. He primarily addresses the creator God of the country, a focus that the extensive version will transform into Christ and the Trinity. Tarkhnishvili has observed that the term 'Trinity' is affirmed in a few instances in the short version and frequently in the extended one. Saint Mary is referenced four times in the short version and much more frequently in the long [14: 77-78]. The asceticism of the short version indicates hermits in the desert, which is identified in the title by the phrase "among the nomads" („მძოვართა თანა"). Theological passages in the short version, which have no parallel in the long one, are of a general religious nature. They mainly discuss the creation of the world by God, heaven, the singing of angels, and the ascension of the soul to heaven. The main focus of *The Wisdom of Balahvar* is to tell and unfold the story with general religious wisdom, which is presented in

allegorical parables. It is crucial to observe the different characters of the King of Abenes in the short and long redactions. In my opinion, the more moderate King-Father in the short version bears a closer resemblance to the King-Father in Buddha's life than the King in the long version. Some researchers also suggest a possible relation of certain plot details in this version to the narrations of the Buddha's life [20: 25-27; 16: 113]. All of this suggests that *The Wisdom of Balahvar* can be a Christian reworking of an earlier redaction of the narrative from India.

This circumstance makes the Georgian version of *The Wisdom of Balahvar* very interesting and significant from the point of view of studying the Arabic editions of the *Kitâb Bilawhar wa Bûdâsf* itself, which is one of the cardinal problems of Oriental philology. The relationship between the Georgian versions of *Balavariani* and the existing Arab editions has not been the subject of special scientific research until now. The only exception is the references to the Georgian long version in the margins of the French translation of the Arabic-Ismaïli edition by Daniel Gimaret, and the translator's review, including brief data on the Georgian redaction [2: 50-54]. That is why the current assumptions about the relationship between Georgian and Arabic editions can only be considered less valuable from a scientific point of view.

This research was financed by the Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (FR-21-2001).

Appendix

The text from the Georgian versions of is quoted, with reference to the appropriate pages, from the edition verified above [8].

1. Exact Match (with Minor Lexical-Stylistic Variations):

Extensive version (B)	Short version (A)
1. იყო ვინმე მეფე ერთი ქუეყანასა ჰინდოეთისასა, ადგილსა, რომელსა ჰრქვან შოლაიტი, და სახელი მეფისა[დ] მის აბენეს. და იყო იგი წარმართი (გვ.3).	იყო ვინმე მეფე ქუეყანასა ჰინდოეთისასა, ადგილსა, რომელსა ჰრქვან შოლაიტ, და სახელი მისი აბენეს. იყო იგი წარმართი.
2. და აღივსო მეფე იგი სიხარულითა დიდითა და უწოდა სახელი მისი იოდასაფ, და თქუა: ესე მიყვეს კერპთა ჩემთა, რამეთუ ვადიდენ იგინი (გვ.9).	და აღივსო სიხარულითა დიდითა და უწოდა სახელი მისი იოდასაფ, და თქუა: ესე მიყვეს ღმერთთა ჩემთა. და უმეტეს ადიდნა იგინი.
3. ხოლო მათ ყოველთა თქუეს ერთბამად, ვითარმედ: მიიწევს ყრმა ესე დიდებასა მეფობისასა, რომელ არავინ მიწევნულ არს ეგევიტარსა მეფობასა და სიმადლესა ქუეყანასა ჰინდოეთისასა (გვ.9).	ხოლო მათ ყოველთა თქუეს ერთბამად, ვითარმედ: მიიწევს ყრმა ეგე დიდებასა მეფობისასა, რომელ არასადა ვინ მიწევნულ არს ქუეყანასა ამას ჰინდოეთისასა.
4. მე ესრეთ ვგონებ, ვითარმედ დიდებად ესე, რომელსა მიემთხუევის ყრმა ესე, არა არს ამის სოფლისა დიდებად, არამედ ესრეთ ვგონებ, ვითარმედ დიდი წინამძღვარი იყოს გზასა ჭეშმარიტებისასა. და ვითარცა ესმნეს სიტყუანი ესე მეფესა, აღივსო მწუხარებითა (გვ.10).	მე ესრეთ ვგონებ, მეფეო, რამეთუ დიდებად, რომელსა მიიწევს ყრმა ესე, არა არს ამის სოფლისა, არამედ ესრეთ ვგონებ, ვითარმედ დიდი წინამძღვარი იყოს გზასა ჭეშმარიტებისასა. ხოლო ვითარცა ესმნეს მეფესა სიტყუანი ესე, აღივსო მწუხარებითა.
5. და ჰრქუა: შენ უწყი, ვითარ შეყოფილ არს გონებად ჩემი სოფელსა ამას და ვითარ აღვასრულენ დღენი ჩემნი, და აწ ვგხედავ, ვითარ ცუდად დავშურები და მეშინის, ნუუკუე მოიწიოს აღსასრული და ცარიელი ვიპოო... (გვ.12)	და ჰრქუა: შენ უწყი, ვითარ შეყოფილ არს გონებად ჩემი სოფელსა ამას შინა და ვითარ აღვასრულენ დღენი ჩემნი, და ვხედავ, რამეთუ ცუდად ვშურები და მეშინის. ნუუკუე მოიწიოს აღსასრული და მე ცარიელი ვიპოო.
6. აწ წარჰმართე გულის სიტყუად ეგე შენი, რამეთუ კეთილ არს, რადთა წარმავალისა ამის დატევებითა წარუვალი იგი სუფევად მოიყიდო. და დამძიმდეს სიტყუანი ესე წინაშე მეფისა და აღივსო მანკიერებითა მისთჳს, არამედ არა გამოუცხადა მას (გვ.13).	აწ წარჰმართე გულის სიტყუად შენი, რამეთუ კეთილ არს, რადთა წარმავალისა ამის დატევებითა წარუვალი იგი სოფელი მოიყიდო. და დამძიმდეს სიტყუანი ესე წინაშე მეფისა და აღივსო მანკიერებითა მისთჳს და არა გამოუცხადა მას.
7. ხოლო მან ჰრქუა მას: ესოდენთა ჟამთა ვგმსახურებდ მეფესა ამას და არასადა ვიხილე მკსინვარებად მისი ჩემდამო, რამეთუ ერთგულებით ვიდოდე მის წინაშე. ხოლო დღეს მძიმედ ვიხილე იგი ჩემდამო და ესრეთ ვგონებ, ვითარმედ არა მაქუს მშვდობად მის თანა. ჰრქუა მას ვნებულმან მან: და რად მიზეზი იყო შორის შენსა და მისსა? ხოლო მან ჰრქუა: არარად უწყი, თვნიერ სიტყუად ერთი მრქუა მე და მე ვაუწყე უმჯობესი (გვ.14).	ხოლო მან ჰრქუა: ესოდენთა ჟამთა ვგმონე მეფესა და არასადა ვიხილე მკსინვარებად მისი ჩემდამო, რამეთუ ერთგულებით ვიდოდე წინაშე მისსა. ხოლო დღეს (მძიმედ) ვიხილე იგი ჩემდამო და ვგონებ, რამეთუ არა არს მშვდობად მის თანა. და ჰრქუა ვნებულმან მან: და რად მიზეზი იყო შორის შენსა და მისსა? ხოლო მან ჰრქუა: არარად უწყი სხუად, რამეთუ სიტყუად ერთი მრქუა მე, და ვაწვე უმჯობესი.
8. ჰრქუა მას მეფემან: და რად არს სუფევად საუკუნოდ? ჰრქუა თანამზრახველმან მან: სუფევად საუკუნოდ შუებად არს, რომელსა არა შეუდგეს სიგლახაკე; და სიხარული არს, რომელსა არა შეუდგეს ურვად; და სიმრთელე არს, რომელსა არა შეუდგეს საღმობად; და მეფობად არს, რომელსა არა აქუს აღსასრული; და მშვდობად არს, რომელსა არა შეუდგეს [ში]ში; და ცხორებად არს, რომელსა არა შეამრღუევეს სიკუდილი (გვ.51).	ჰრქუა მეფემან: და რად არს სუფევად საუკუნოდ, არა შეუთქსა მწუხარებად? ჰრქუა მას თანამზრახველმან: სუფევად საუკუნოდ შუებად არს დაუსრულებელი, რომელსა არა შეუთქს მწუხარებად, და სიმდიდრე – რომელსა არა შეუთქს სიგლახაკე; და სიხარული – რომელსა არა შეუთქს ურვად; და სიმრთელე – რომელსა არა შეუთქს საღმობად; და მეფობად – რომელსა არა შეუთქს აღსასრული; და მშვდობად – რომელსა არა შეუთქს შიში; და ცხორებად – რომელსა არა შეამრღუევეს სიკუდილი.
9. ჰრქუა იოდასაფ: რად დაამტკიცებს ცნობასა ღმრთისასა? ჰრქუა ბალაჰვარ: ცად და ქუეყანად და ყოველი, რომელი დამკვდრებულ არს შორის მათსა, სულიერნი და გუამნი. და უკუეთუმცა იხილე ჭურჭელი რამდე შექმნილი, დადაცათუმცა მოქმედი მისი არა ჰნახე, სწამემცა, ვითარმედ უვის შემოქმედი. ეგრეთვე ნაშენები, დადაცათუმცა მაშენებელი მისი ვერ იხილე, არამედ გონებად წამებს, ვითარმედ უვის მაშენებელი. ხოლო მე, რაჟამს ვიხილე თავი ჩემი და განვიცადე საკვრველად აგებულება ჩემი... (70).	ჰრქუა იოდასაფ: რად დაამტკიცებს ცნობასა ღმრთისასა? მიუგო ბალაჰვარ: ცანი და ქუეყანად და ყოველი, რომელი დამკვდრებულ არს მას შინა, სულიერნი და გუამნი. და რამეთუ უკუეთუ იხილო ჭურჭელი რამდე შექმნილი, დადაცათუმცა მოქმედი არა ჰნახე, სწამევე, ვითარმედ უვის შემოქმედი. და ეგრეთვე ნაშენები, დადაცათუ მაშენებელი ვერ იხილო, არამედ გონებად წამებს, ვითარმედ უვის მაშენებელი. ხოლო მე, რაჟამს ვიხილე თავი ჩემი და განვიცადე აგებულება ჩემი.

10. ხოლო უკუეთუმცა იყვნეს ცრუ მოწამენი ღმრთისანი და მტყუვარნი, არამცა ესევეთართა საჭიროთა და იწროთა გზათა ავლინებდეს კაცთა, არამედ უფროდსმცა წინა უყოფდეს მათ, რომელი-იგი შეაშუს ბუნებას კაცთასა, და ვრცელი იგი გზად და ფართოდ კარიმცა უჩუენეს, რომელ არს საწადელი თუალთა და სანებელი გულთა. და მი-მცაუშუეს შუებათა და გულის-თქუმათა მიმართ და ფართობით ცხორებდა, და ესევეთართამცა მოიმძევლნეს გულნი კაცთანი, არამცა ლოცვითა და მარხვითა და მოთმინებითა ჭირსა შინა, და განსწორებითა მდიდართა და გლახაკთათა განაკრთვენეს გულნი კაცთანი (გვ.73).

11. ჰრქუა ბალაჰვარ: დაფარულთა მისთამცა გამოაცხადნეს საქმენი მისნი და საქმითავემცა მისითა დაჰჰსნა ქადაგებად თვისი, რამეთუ მოთმინებასა ასწავებენ და თვთ ვერ მოთმინე არიან, სახიერებასა ასწავებენ და თვთ მანკიერებასა აღასრულებენ და ვერ შემძლებელ არ(ი)ან ყოფად სასწაულისა, რომელიმცა კაცთაგან ვერ შემძლებელ იყო ყოფად (გვ.73-74).

12. და ვითარცა განვიდა ბალაჰვარ, უნდა იოდასაფს გამოცდად ზანდანისი, უკუეთუ სარგებელ ეყვენეს სიტყუანი ბალაჰვარისნი. და ჰრქუა მას: არა გესმისა, რასა მეტყვის მტყუვარი ესე და გრძნეული, რომელსა ეგულეობის შეცთუნებად ჩემი და განრყუნად საშუებელნი ესე საწუთროსანი... (გვ.77)

13. და თქუა: აჰა ესერა შეისუენა აბენეს მეფემან, მამამან ჩემმან, ვითარცა ერთმან გლახაკთაგანმან, და ვერვის ჯელ-ეიოფა შეწევნად და ჰსნად მისა, ვერცა მე და ვერცა თქუენ. და დდე ესე ყოველთა ზედა მოიწევის და თქუენ უწყით, რად იგი იყო წადიერებად ჩემი პირველითაგანვე, არამედ ვერ წინა- აღუდეგ მამასა ჩემსა. და აწ არღარა მაქუს მიზეზი წინაშე ღმრთისა აღთქუმისათვის ჩემისა, რაითა შევერთო რიცხუსა მონაზონთასა და თავს-ვიდვა ცხორებდა მათი. ხოლო თქუენ გამოირჩიეთ თავისა თქუენისათვის მეფე, რომელი გიძლოდის ნებასა შინა ღმრთისასა (გვ.156).

და უკუეთუ იყვნეს ცრუ მოწამე და მტყუარ, არამცა ესევეთართა იწროთა და საჭიროთა გზათა ავლინებდეს კაცთა, არამედ უფროდსმცა წინაუყოფდეს, რომელი შეაშუს კაცთა, და ვრცელი და ფართოდ კარიმცა უჩუენეს, რომელ არს საწადელი თუალთა და სანებელი გულთა. და მი-მცა-უშუეს გულის-თქუმათა და შუებათა მიმართ, და ესევეთართამცა ცხორებითა მოიმძევლნეს გულნი კაცთანი, და არამცა ლოცვითა და მარხვითა, და ჭირითა და გლახაკობითა განაკრთვენეს გულნი კაცთანი.

ჰრქუა ბალაჰვარ: დაფარულთამცა მისთა გამოაცხადნეს საქმენი მისნი, რამეთუ მოთმინებასა ასწავებენ და თვთ ვერ მოთმინე არიან. და სახიერებასა ასწავებენ და იგინი მანკიერებითა სავსე არიან, და ვერცა შემძლებელ არიან ყოფად სასწაულებსა, რომელიმცა კაცთაგანმან ვერ შეუძლო ყოფად.

და ვითარცა განვიდა ბალაჰვარ, უნდა იოდასაფს გამოცდად ზანდანისი, უკუეთუ სარგებელ ეყვენეს სიტყუანი ბალაჰვარისნი, და ჰრქუა: არა გესმისა, რასა მეტყვის მტყუვარი ისი და გრძნეული, რამეთუ ეგულეობის შეცთუნებად ჩემი და განრყუნად საშუებელი ესე საწუთროსანი?

და ჰრქუა: აჰა ესერა შეისუენა აბენეს მეფემან, მამამან ჩემმან, ვითარცა ერთმან გლახაკთაგანმან, და ვერვის ჯელ-ეიოფა შეწევნად და ჰსნად მისდა ჯელთაგან სიკუდილისათა. და დდე ესე ჩუენ ყოველთაგა ზედა მოწევნად არს და თქუენ უწყით, თუ რად იყო წადიერებად ჩემი, არამედ ვერ წინა-აღუდეგ მამასა ჩემსა. და აწ არღარა მაქუს მიზეზი წინაშე ღმრთისა აღთქუმისა მისთვის ჩემისა, რაითა შევეყო რიცხუსა მონაზონთასა, და თავს-ვიდვა ცხორებდა მათი. ხოლო თქუენ გამოირჩიეთ თავისა თქუენისათვის მეფე, რომელი გიძლოდის ნებასა ღმრთისასა.

2. Coincidences (with Lexical-Stylistic Variations and Meaningful Expansion):

1. ჰრქუა მას ვნებულმან მან: აწ უკუე ამის გამო წყლულ არიან სიტყუანი შენნი?! ხოლო მე განვკურნე შეწევნითა ღმრთისა მადლისათა. ესე უწყოდე, რამეთუ ბოროტი იჰჰ აქუს მეფესა შენდამი და ჰგონებს, ვითარმედ ეძიებ დაპყრობად მეფობასა მისსა, და ზაკუევი აზრახეს მას სიტყუად ეგე. აწ აღდეგ ხვალე და და(იყვნე თა)ვი შენი და განიძარცუე სამოსელი შენი და შეიმოსე ძამად და მივედ მეფისა. და უკუეთუ გითხოს მეფემან, თუ რად არს ესე, არქუ მას: რომლისათვისცა შენ მიწოდე, აჰა ესერა მე განმზადებულ ვარ, დადაცათუ სიკუდილი უადვილეს არს კაცსა ზედა ფუფუნულსა, ვიდრედა თავს-დებად ცხორებდა ესე, არამედ არა მნებავს თვნიერ შენსა ცხორებდა. რამეთუ მიზიარე კეთილთა მათ სამეფოთა, მეცა თანა-მაც, რაითა გეზიარო კერთა შინა ამის სოფლისათა, და ვითარცა ვინუკვე შენ მიერ, აწ ვიტანჯო შენ თანა, რაითა შენ თანაცა ღირს ვიქმნე სასურველსა (გვ.14-15).

2. ხოლო რომელი-იგი აღმოსცენდა და ნაყოფი გამოიღო მრავალი, იგი არს რომელი მოისთულო თუალმან და შეიკრიბოს გულმან და წარიმართოს გონებამან, და დაამჯუნეს გულის-თქუმანი და განიწმიდოს გული ვნებათაგან. ჰრქუა მას ძემან მეფისამან: მე ვესავ ქრისტესა, რაითა რომელი დასთესო ჩემ თანა, აღმოსცენდეს და

და ჰრქუა ვნებულმან მან: მე განვკურნე სიტყუანი ესე შეწევნითა ქრისტესითა და ძალითა ჯუარისათა. ესე უწყოდე, რამეთუ ბოროტი იჰჰ აქუს მეფესა შენდამი, რამეთუ ზაკუევი ზრახავს შენთვის და ჰგონებს შენ მიერ დაპყრობასა მეფობისა მისისასა. აწ აღდეგ ხვალე და დაიკუევი თმად თავისა შენისა, და განიძარცუე სამოსელი ეგე შენი და შეიმოსე ძამისა და ვერეთ შევედ წინაშე მეფისა. და უკუეთუ გითხოს, თუ რად არს ესე, არქუ მას: რომლისათვისცა შენ მე მიწოდე, მე ესერა განმზადებულ ვარ, რამეთუ არა მნებავს თვნიერ შენსა ცხორებდა. რამეთუ მიზიარე კეთილთა ამათ სამეფოთა შენისათა, აწ თანა-მაც, რაითა გეზიარო ჭირთაცა შინა ამის სოფლისათა, და ვითარცა ვინუკვე შენ მიერ, ვიტანჯოცა შენ თანა, რაითა შენ თანაცა ღირს ვიქმნე სასურველად.

ხოლო რომელი-იგი აღმოსცენდა და მრავალი ნაყოფი გამოიღო, ესე იგი არს, რომელი მოისთულის თუალმან და შეიკრიბოს გულმან და წარმართოს გონებამან და დაამჯუნის გულის-თქუმანი და განიწმიდოს გული ვნებათაგან და გამოიღოს ნაყოფი. ჰრქუა მას ძემან მეფისამან: მე ვესავ ღმერთსა, რაითა

მრავალი ნაყოფი გამოიღოს. აწ მეც მე სახე საწუთრომსა და ვითარ აცთუნებს მოყურეთა მისთა (გვ.36).

3. რამეთუ ვერვინ [შემძლებელ არს] შემატებად გინა მოკლებად ჰასაკსა თვისსა, არცა მიცვალებად დაძულებულისა და ვერცა კუალად შედგმად, თუ რამე მოჰვარდეს მისგანი. ვერ შეუძლებს ამას მეფეთა მეფობითა მათითა და ვერცა ბრძენთა სიბრძნითა მათითა, და ვერცა მარჯუეთა სიმარჯუთა თვისითა და ვერცა ძლიერთა ძალითა თვისითა. და მერმე ვახედავთ შემოსლვასა ღამისასა შემდგომად დღისა და მოწევნასა დღისასა შემდგომად ღამისა და ქცევასა სამყაროსასა. ამის გამო ვცანთ, რამეთუ დაზადებულთა ამით უვის დამზადებელი, რამეთუ არა მსგავს არს მათა (გვ.70).

3. Coincidences (with Christological Expansion of Religious Details)

1. აწ მთესვარი იგი მიმცემელი არს სიბრძნისა, ქრისტე ღმერთი ჩუენი, ხოლო თესლი იგი კეთილი, სიტყუანი წმიდისა პირისა მისისანი, ჭემმარიტნი (გვ.35).

2. ხოლო ღმერთმან განადიდა კეთილი მისი შენ მიერ ჩემ თანა და ეგრეთვე სარგებელი შენი ჩემ მიერ, რამეთუ მიზეზ მექმენ მეცნიერებასა უფლისა იესუ ქრისტესა, რომელი იშვა უთესლოდ ქალწულისა მარიამისგან, და მასწავე შჯული წმიდად მისი და დამადგინე გზასა ჭემმარიტებისასა (89.გვ).

3. მაშინ მოიქცეს კაცი იგი წინაშე მეფისა და აუწყეს ყოველი, რომელი ესმა და იხილეს. ხოლო მეფემან და ყოველმან ერმან მისმან განიზრახეს, რადთა შეუდგენ შჯულსა იოდასავისსა. და შეიწყნარეს წმიდად ნათლის-ღებამ მათი სახელითა მამისადთა, მისადთა და სულისა წმიდისადთა (გვ.146).

4. და მიწერა წიგნი მამისა თვისისა ესრე სახედ: დიდსა და მორწმუნესა მეფესა და კეთილად მოსრულსა მორჩილებად ღმრთისა მე, მონად და გლახაკი იოდასავ, უფლისა მიერ გიკითხავ! პირველად ვჰმადლობ ქრისტესა, მესა ღმრთისასა, რომელი განკაცნა კაცთა ცხორებისათვის და გვჰსნა მონებისაგან და საცთურისა კერპთამსა და მოგვყიდნა უბიწოდთა მით და პატიოსნითა სისხლითა თვისითა, რომელი ჯუარსა ზედა გარდამოადინა (146.გვ).

5. გადიდებ და გმადლობ შენ, ღმერთო და მამაო უფლისა და მაცხოვრისა ჩუენისა იესუმს ქრისტესო, მეუფეო დიდებისაო, დიდო და ძლიერო, მიუწდომელო და გამოუკულებელო, უხილავო და გამოუთქუმელო და გარე-შემოუწერელო, დამზადებელო ყოვლისაო, რომელმან არა ჯუებულ ჰყავ სული ჩემი და მოაქციე მონად ესე შენი შეცთომილი, რომელმან ჟამსა ამას უკუანადკენელსა გიცნა შენ, ღმერთი მაღალი, და აღიარა მე შენი უწინარეს საუკუნეთა შობილი და ყოვლად წმიდად სული შენი (გვ.155).

6. ხოლო ნეტარმან იოდასავ ყოველი იგი ყოფილი აუწყა მას, ვიდრე დასასრულადმდე. და ჰმადლობდეს ღმერთსა სამებით ცნობილსა და ერთ-არსებით დიდებულსა (გვ.165).

რომელი ჩემ თანა დასთესო, აღმოსცენდეს კეთილად და გამოიღოს ნაყოფი. აწ მითხარ სახე საწუთრომსა და ვითარ აცთუნებს კაცთა.

ვითარმედ ვერას შემძლებელ ვართ შემატებად, გინა დაკლებად ჰასაკისა და ვერცა განახლებად დაძულებულისა და ვერცა კუალად შედგმად, თუ რამე მოჰვარდეს ასოთაგანი, და ვერცა შეუძლებს ამას მეფეთა მეფობითა, და ვერცა მარჯუეთა სიმარჯუთა და ვერცა ბრძენთა სიბრძნითა, და ვერცა ძლიერთა ძალითა თვისითა. და მერმე ვახედედ შემოსლვასა ღამისასა შემდგომად დღისა, და ქცევასა სამყაროსას. და ამით გამო ვცან, რამეთუ ყოველთა უვის დამზადებელი, და არა არს მსგავს დაზადებულთა.

აწ მთესვარი იგი მიმცემელი სიბრძნისა-ა, და თესლი იგი – სიტყუანი ჭემმარიტებისანი.

ხოლო ღმერთმან განადიდა კეთილი მისი შენ მიერ ჩემ ზედა, რამეთუ მიზეზ მექმენ მეცნიერებასა ღმრთისასა და დამადგინე გზასა ჭემმარიტებისასა.

და მოიქცეს კაცი იგი წინაშე მეფისა და აუწყეს ყოველი, რომელი ესმა და იხილეს. ხოლო მეფემან და ყოველმან ერმან მისმან განიზრახეს, რადთა შეუდგენ სჯულსა იოდასავისსა და შეიწყნარონ წესი მისი.

და მიუწერა მამასა თვისსა ესრეთ: დიდსა და მორწმუნესა მეფესა და კეთილად მოსრულსა მორჩილებად ღმრთისა მე, მონად და გლახაკი იოდასავ, უფლისა მიერ მოგიკითხავ! პირველად ვჰმადლობ ღმერთსა ჩემსა.

გმადლობ შენ, უფალო ღმერთო ჩემო, მეუფეო დიდებისაო, რომელმან მოაქციე მონად ესე შენი შეცთომილი და არა წარსწყმიდე სატანჯველთა შინა ჯოჯოხეთისათა და, ღირს ყავ იგი ნათელსა პირისა შენისასა.

და ვითარცა დასხდეს, ყოველივე ყოფილი წარმოუთხრა იოდასავ. ხოლო იგი ჰმადლობდა ღმერთსა.

ფილოლოგია

ადრინდელი შუასაუკუნეების ქართული ნოველა *სიბრძნე ბალავარისი* და მისი მნიშვნელობა აღმოსავლური ფილოლოგიისათვის

ე. ხინთიბიძე

აკადემიის წევრი, ივანე ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო

ბუდას ცხოვრების ამბავზე ამოზრდილი *ბალავარისა* და *იოდასაფის ისტორიის* პრობლემატიკა ერთი უმთავრესთაგანია შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობისათვის. ამ ინდური წარმოშობის თხზულების რედაქციები ფართოდაა ცნობილი ახლო აღმოსავლეთის და ევროპის ბევრ სამწერლობო ენაზე. კერძოდ, ევროპის ხალხთა ენებზე თარგმნილი თუ გადამუშავებული ბერძნული თხზულების ვერსიები *სულისმარგებელი ისტორია ვარლამისა და იოასაფისა*, რომელიც შექმნილია ქართული *ბალავარიანის* საფუძველზე ეფთვიმე ათონელის მიერ, რენესანსის უშუალოდ წინარე ეპოქის ერთ ყველაზე პოპულარულ ნაწარმოებად ითვლებოდა. ქართულ ხელნაწერებში *ბალავარიანის* ორი ვერსიაა შემონახული: მოკლე – *სიბრძნე ბალავარისი* და ვრცელი – *ნეტარი იოდასაფის ცხოვრება*. მათი ერთმანეთთან მიმართების თაობაზე გაზიარებულია ის თვალსაზრისი, რომ მოკლე რედაქცია ვრცელის შემოკლებაა. ქართული *ბალავარიანი* არაბულ-ისმაილური რედაქციის (*ბალავარ და ბუდასაფის წიგნის*) გადამუშავებაა მიჩნეული. არაბული რედაქციის თავდაპირველი სახის ძიება კი აღმოსავლურ ფილოლოგიაში მრავალ პრობლემას აწყდება. აღნიშნულია, რომ თუ მოკლე ქართული რედაქცია ვრცელზე ადრინდელია (როგორც ამას ზოგიერთი მკვლევარი ვარაუდობს), მაშინ არაა გამორიცხული, რომ იგი არაბული რედაქციების პროტოტიპის მონაცემებს დედანთან ერთგულებით ინახავდეს. წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია იმ კვლევის შედეგები, რომლებიც, ვფიქრობ, რომ *ბალავარიანის* ქართული მოკლე ვერსია ვრცელთან შედარებით, როგორც ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევდა, უფრო ძველი უნდა იყოს. ვრცელი ვერსია მას განავრცობს უპირატესად ქრისტიანული ელემენტის გაძლიერებით და გაფართოებით. *სიბრძნე ბალავარისის* ზომიერი ქრისტოლოგიური მსჯელობანი ამ პროცესის თავდაპირველ ეტაპზე მიაჩნებოდა. *სიბრძნე ბალავარისის* ღვთისმეტყველური პასაჟები ზოგადრელიგიური ხასიათისაა. უმთავრესად შეეხება ღმერთის მიერ სამყაროს შექმნას, სამოთხესა და ანგელოზებზე საუბარს, სულის ზეცად აღვლენას. *სიბრძნე ბალავარისის* უმთავრესი აქცენტი ამბის გადმოცემაა, სიუჟეტის გაშლაა იმ ზოგადრელიგიური სიბრძნითურთ, რაც ალეგორიული სახით ჩართულ იგავებში ამოიკითხება. ამ რედაქციათა თვით სათაურებიც სხვადასხვა ტიპის აგიოგრაფიულ სტილზე, ან უფრო მეტიც, ქრისტოლოგიურ ჟანრზე მიაჩნებოდა. ვრცელის სათაური აგიოგრაფიული ჟანრის თხზულების ტიპური სათაურია; მაშინ როცა მოკლე რედაქციის სათაური პატერიკული ჟანრის თხზულებას ემსგავსება. ძალზე მნიშვნელოვანია აზნეს მეფის ერთმანეთისაგან განსხვავებული სახე მოკლე და ვრცელ რედაქციებში. მოკლე რედაქციის უფრო

ზომიერი თუ ლმობიერი მეფე-მამა, ვფიქრობ, ვრცელ რედაქციასთან შედარებით უფრო მეტ მსგავსებას ამჟღავნებს ბუდას ცხოვრების მეფე-მამასთან. ჩემი აზრით, *სიბრძნე ბალავარისის* ქართულ თხზულებაში დაცულია ამ აღმოსავლური სიუჟეტის ადრინდელი ქრისტიანული გადამუშავება. ეს კი ძალზე საინტერესოს და მნიშვნელოვანს ხდის მას თვით არაბული *ბალავარ და ბუდასაგის წიგნის* რედაქციების შესწავლის თვალსაზრისითაც, რაც თავისთავად აღმოსავლური ფილოლოგიის ერთი კარდინალური პრობლემაა.

REFERENCES

1. Peeters P. (1931) “La première traduction latine de Barlaam et Joasaph et son original grec“, in *Analecta Bollandiana*, vol. XLIX, Fasc. III et IV, Bruxelles, Paris, p. 276-312.
2. Gimaret, Daniel (1971) *Le livre de Bilawhar et Budâs selon la version arabe ismaélienne*, Paris.
3. Khintibidze E. (1976) Concerning the relationship of the Georgian and Greek versions of Barlaam and Ioasaph, Paris.
4. Khintibidze E. (1997) New materials on the origin of Barlaam and Ioasaph“, in *Orientalia Christiana Periodica*, **63**, II: 491-501, Roma.
5. Volk R. (Ed.) (2006) *Die Schriften des Johannes von Damaskos. 6/2, Historia animae utilis de Barlaam et Ioasaph (Spuria)*. Berlin, New York.
6. Volk R. (Ed.) (2009) *Die Schriften des Johannes von Damaskos. 6/1, Historia animae utilis de Barlaam et Ioasaph (Spuria)*. Berlin, New York.
7. Rozen V. (1887) [Review], in “*zapiski vostochnogo otdeleniia Russkogo arkheologicheskogo obshchestvo*“, **3**, I: 166-174 (in Russian).
8. Abulaže I. (1957) “šesavali “balavarianis k’art’ul redak’c’iebz”, in “*balavarianis k’art’uli redak’c’iebi*“, t’b., 1957, gv. 011-048 (in Georgian).
9. “*K’art’uli palimp’sestebi (katalogi, tek’stebi, albomi)*“, t’b., 2017 (in Georgian).
10. Kekelize k., “balavarianis romani k’ristianul mcerlobaši”: in “*etiudebi*,” VI, t’b., 1960, gv. 41-71 (in Georgian).
11. Lang D. M. (1967) [Introduction to *Barlaam and Ioasaph*]: [*St. John Damascene*], *Barlaam and Ioasaph*, S. IX-XXXIV. London, Cambridge, Massachusetts.
12. Nutšubidze Sh. (1956) *k proiskhozhdeniiu grecheskogo romana “Barlaam I ioasaf”*, tb., 1956 (in Russian).
13. Qauxč’išvili S. (1963) “*bizantiuri literaturis istoria*,” t’b. (in Georgian).
14. Tarkhničvili M. (1958) “Les deux recensions du “Barlaam” géorgien”, in *Le Muséon*, Louvain, **LXXI**: 65-86.
15. Gvaxaria A. (1985) “*balavarianis” sparsuli versiebi*,” t’b. (in Georgian).
16. T’varaže R. (1971) “sibrzne balahvarisi – ori redak’c’ia”, in “*cigni da mkit’xveli*“, t’b. (in Georgian).
17. Khintibidze E. (2021-2023) “Great news about the translation work of Euthymius the Athonite” in *The Kartvelologist (Jurnal of Georgian Studies)*, 29: 75-98.
18. Kanaan M. (2023) *Le Roman de Barlaam et Joasaph: version arabe chrétienne*, Paris: Beauchesne. 2023.
19. Dölger F. (1953) *Der Griechische Barlaam-Roman ein Werk des H. Johannes von Damaskos*, Ettal.
20. Lang D. M. (1957) *The Wisdom of Balahvar. A Christian Legend of Budda*, London, New York.
21. *The Balavariani (Barlaam and Josaphat)*, translated from the Old Georgian by David Marshall Lang, California, 1966.

Received December, 2023